

СТ А Н О В И Щ Е

от проф. д-р Димитър Милчев Вацов (2.3 философия),

Департамент „Философия и социология“, НБУ

върху научните трудове за участие в конкурс за професор по 3.1 Социология, антропология и науки за културата, обявен в ДВ, брой 10 от 30 януари 2018 г.

с кандидат доц. д-р Мартин Стефанов Канушев

Мартин Канушев участва в конкурса с впечатляваща по обем научна продукция, която надхвърля многократно изискванията – вътрешноуниверситетски и законови - за заемането на длъжността „професор“. Двухтомният монографичен труд „Историческа социология на наказателните политики в България“ (общо 1030 широкоформатни страници) е съпътстван от 23 отделни статии и студии, публикувани в престижни български и чуждестранни списания и академични сборници, 5 аналитични доклада и 5 научни рецензии. Не по-малко впечатляващи са научно-редакторската дейност на Канушев в качеството му на отговорен редактор на сп. *Критика и хуманизъм* (редактирани 23 тома), както и участието му в 6 големи международни научно-изследователски проекта и още 9 по-малки вътрешноуниверситетски проекта в рамките на последните 10 години, обхванати от атестацията.

Практически всички авторски публикации плътно се вписват в собствената изследователска програма на кандидата, чиято научна значимост ще изтъкна след малко, но не по-малко важно е, че тази програма се превръща в образователна, защото оформя облика не просто на многобройните академични курсове, които Канушев води през годините, но, като се вземат предвид и хилядите студенти (от всички образователни нива), вече преминали през тях, тя оформя и облика на преподаването по социология в НБУ. Не само броят студенти, записващи курсовете му, но и близката до максимума оценка от анкетите на студентите потвърждават еднозначно, че Канушев е сред най-сериозните, харесвани и уважавани преподаватели на университета.

Административната и обществена дейност на кандидата не отстъпва на неговата изследователска и преподавателска дейност. Канушев е сред водещите фигури за развитието на департамент „Философия и социология“ като съавтор и директор на първата бакалавърска програма по социология, ръководител на самия департамент (2014-2017) и съавтор на практически всички бакалавърски, магистърски и докторски програми на департамента през последните 10 години. Той освен това е съорганизатор на създаването на три други вътрешни институционални звена в НБУ: на *Центъра за изучаване на европейските ценности*, на *Лабораторията по социология и семиотика* и на *Докторантското училище на НБУ*. По-

широката му публична дейност включва организация и съорганизация на 9 публични форума и 11 участия с доклади в научни конференции.

Широкообхватната дейност на Канушев не просто отговаря, но и надхвърля всички количествени критерии за заемане на длъжността „професор“. Съгласен съм с формулираните от кандидата приноси. Не се намирам в конфликт на интереси с него.

Качествата на научната му продукция вече са получили заслужено високо признание на национално ниво чрез номинацията „Питагор“ - на двутомника „Историческа социология на наказателните политики в България“ за най-добра научна книга за 2013 – 2016 г. Върху това голямо изследване, което в най-висока степен реализира и общата изследователска програма на кандидата, ще фокусирам и последващите оценки, коментари и въпроси!

Първо, Канушев практикува критическа „социология на правото“ в противовес на позитивистки разбраната „история на правото“ (т. 1, с. 11) и двутомникът (с предстоящ да излезе трети том) е първото голямо изследване в тази област у нас. Специфичната методологическа оптика, с която се подхожда към областта и която е изградена авторски от Канушев, има корените си в критическата традиция на социалните науки и най-вече в работите на Мишел Фуко: важно е да се отбележи, че Канушев стяга дефинитивно и превръща в доста консистентен методологически апарат основните „концепти“ на Фуко, поддържани умишлено флуидни и с разпръснати дефиниции в работите на последния – такива методологически стегнати фукоянски концепти са практически всички ключови понятия, дефинирани във Въведението на т. 1. Редица фукоянци вероятно ще възразят на подобна методологическа хомогенизация, но тя е защитена чрез самата емпирично проведена „аналитика на властта“, каквато изследването представлява.

По същество Канушев прави критическа генеалогия на управлението и на функционирането на властта (по-общо) в българското общество от Освобождението през 1878 г. до комунистическия период (Първи том), през комунистическия период (Втори том) и в пост-комунистическа България (подготвяния за печат Трети том). Аналитичният фокус е наказателното право-историята на неговите кодификации и ре-кодификации, които са видяни обаче не като част от една обща телеология, нито като замяна на изначално идеологически несъизмерими правни системи, а като постоянно променящи се формализации на управление, възникващи в пресечните точки на различни властови стратегии и тактики и показващи изненадващи нива на съизмеримост и несъизмеримост. Изграждането на този подход и реализирането му в такъв гигански емпиричен мащаб е изключителен научен принос.

Залогът на критическата генеалогия според автора е да разплете аналитично възела на управляемостта, стегнат от три типа феномени – от властовите системи (институционализираните форми на власт и управление, в т. ч. наказателното законодателство), знаниевите дискурси (различните научни и идеологически дискурси, които вторично легитимират и/или оспорват властовите системи) и трето „формите, в които индивидите разпознават и признават самите себе си като субекти“ (всекидневните дискурси на подчинение и съпротива) (т. 1, с. 13-14). Прави впечатление, че при реализирането на изследването, предвид неговия гигантски мащаб, тази задача не е реализирана напълно балансирано: властовите системи са анализирани повече от изчерпателно, общите легитимационни дискурси са анализирани в значима степен, а дискурсите на себе-

разпознаване „отдолу“ са останали почти незасегнати. Този дисбаланс не само има практическото си оправдание в обема на работата, който е труднопредставимо осъществим от един човек (в този аспект труднопредставимо е дори вече свършеното от Канушев), но той може да бъде видян и като предимство: създадената методологическа рамка оформя широко изследователско поле за дългогодишни усилия на множество изследователи. Тъй да се каже, системният анализ е вече завършен, а това позволява допълнително разгръщане на микроаналитики на много нива.

Избраната постфукоянска аналитична призма на Канушев освен това се опитва систематично да се пази от оценъчни съждения относно „легитимността“ или „нелегитимността“ на даден правов ред, доколкото разглежда „съвременния тип (наказателна) власт“ като „Власт-управление; една особена смесица от суверенност, дисциплина и биополитика“ (т. 1, с. 49), където „в действителност правната система и юридическата сфера са постоянен проводник на отношения на господство“ (т. 1, с. 51): така анализите на практиките и кодификациите на наказателната власт следва да бъдат провеждани изцяло иманентно, като биват следени конкретните исторически форми на „господството“, без идеологически очила.

Този подход дава изключително добри резултати, доколкото позволява отвъд идеологически опростените представи за правото в „капиталистическата“ и в „комунистическата“ България да се видят редица форми на приемственост („легални династии“), както и редица микроразриви между юридическите практики и кодификации в различните исторически контексти. Изключително интересни са както приемствеността, така и аналитично изведените чрез този оценъчно неутрален подход контрасти между различните форми на извънредно законодателство в различни исторически периоди: например, въвеждането на наказателни норми с „обратно действие“ за пръв път в Закона за съдене и наказание на виновниците за народната катастрофа от 1919 г. и на института „защита на държавата“ (ЗЗД от 1924 г., проследен исторически с всичките му промени до 1944 г.). Това са част от първите мерки след Търновската конституция, въвела модерното право у нас, с които, макар и с все още ограничено референтно съдържание (ограничено в ЗЗД до въоръжени нелегални групи и пропаганда срещу държавата), се допуска „легитимен“ (държавен) терор (т. 1, гл. 2, пар. 3). Тези форми на „легитимен“ терор не са измислени от, но биват тотализирани като повсеместни „процедури“ и с максимално разширено референтно съдържание в „защита на народната власт“ след 1944 г. от новата комунистическа власт (т. 2, гл. 3). Така „извънредният случай“ се превръща в „легална династия“ на българското наказателно право (т. 1, гл. 2, пар. 2). Дори лагерите, за които мерките за задържане и въдворяване са от самото начало извънредни, са институционализирани „военновременно“ (1941-1944 г.), макар след 1945 г. „трудоовъзпитателните общежития“ и по-общо лагерните практики не само да стават далеч по-масови и по-жестоки, но и „съдебният“ произвол при „въдворяването“ да е институционализиран все по-широко, а и юридическата разлика между „политически опасен“ и „криминален престъпник“ все повече да се стопява (т. 2, гл. 3, пар. 11). Особено интересно за мен бе, че модерното либерално право след Търновската конституция не познава понятието „държавна тайна“, поне не и до 1936 г., когато то е въведено с много ограничен обхват (т. 2, с. 251). Канушев обаче детайлно показва как от 1948 г. нататък то не просто бива институционализирано като „всеобхватна форма на наказуема секретност“, но и как неговото референтно съдържание бива систематично и с всяка следваща промяна в законодателството все повече разширявано, така че в това понятие до края на тоталитарния период да попаднат

не само данни от военна значимост, както е през 1936 г., но и платежния и разчетния баланс на страната, данните за износа и кредитите на държавата, дори научните изобретения и открития, несвързани с отбранителната индустрия, преди да получат санкционирано разрешение за публикуване (т. 2, гл. 4, пар. 3). В крайна сметка според комунистическото законодателство май не остава нещо – било то в сферата на икономиката или науката в страната, което да не може да бъде – всъщност на практика напълно произволно, - санкционирано като „държавна тайна“.

В контекста на казаното, което е по-скоро бегла демонстрация на научните приноси на автора, ще поставя и два въпроса:

Дали в светлината на вече проведеното изследване, а и на предстоящата му трета част, Канушев не трябва да преразгледа част от базисните си методологически предпоставки? Имам предвид, че следвайки Фуко, Агамбен и други ляво-радикални мислители, той се дистанцира от договорните теории за правото, както и от други нормативни теории, за да си гарантира оценъчно безпристрастен достъп до игрите на власт зад правните кодификации. Така обаче започва да изглежда, че правото – всяко право – е „постоянен проводник на господство“ (т. 1, с. 51) – позиция, от която обаче лесно могат да се загубят разликите между либерално-демократично и авторитарно/тоталитарно законодателство, между „върховенство на правото“ и „извънредно законодателство“, между легитимно насилие и терор! Без да искам да реабилитирам някаква нормативна догматика и без да отричам, че правните норми и практики са резултат от спитания на властови отношения в постфукоянски смисъл, струва ми се, че собствените изследвания на Канушев, както и собствените му оценки на авторитарните след Първата световна война и най-вече на тоталитарните наказателни практики показват, че разлика между легитимно и нелегитимно насилие все пак има. И може би тази разлика може да бъде изведена иманентно. Можем ли и как да направим това?

Вторият ми въпрос е по-конкретно исторически прицелен: Как да обясним факта, констатиран от него, че в късния социализъм, докато формите на пряк терор и репресия на практика намаляват и тоталитарният режим става по-мек и публично пропусклив, все пак легалните възможности за държавен терор се разширяват: например, чрез постоянното разширяване на референтното съдържание на „държавната тайна“?

Тези въпроси вероятно ще намерят своя отговор в подготвяния за печат трети том на монументалното изследване, който ще направи както методологическа равностметка, така и ще изтегли докрай аналитичните нишки – ще изведе конкретните съизмеримости и несъизмеримости – в направената генеалогия на наказателните политики в България от Освобождението до днес.

В заключение напълно убедено и дори с изключително интелектуално удоволствие **подкрепям** на Мартин Стефанов Канушев да бъде присъдена академичната длъжност „професор“ по 3.1 Социология, антропология и науки за културата.

София,

С уважение:

6 юни 2018 г.

проф. д-р Димитър Вацов